

Schaken op de basisschool

Werkboek 1, les 15: Schaakmat (1)

Extra spullen

-

Voor de trainer

Dit is de eerste les over schaakmat. We besteden de komende 3 lessen aan eenvoudige en veelvoorkomende vormen van mat.

Aandachtspunten schaakmat

Mat is heel lastig voor beginnende schakers. Voor het eerst moet je ruimtelijk inzicht tonen: je moet niet alleen de Koning aanvallen, maar je moet ook de vluchtvelden beheersen rondom de Koning.

Het principe van mat begrijpen kinderen vrij snel. Maar de toepassing is lastig, omdat kinderen vaak toch nog onvoldoende vertrouwd zijn met de loop van de stukken. Zo zien ze snel dat de Dame de Koning aanvalt, maar vaak niet dat die Dame ook de velden nabij de Koning controleert.

Voordat je aan deze les over schaakmat begint is het daarom belangrijk om de volgende zaken te toetsen:

- Is de beheersing van de stukken voldoende? (Alle lessen tot nu toe.)
- Hebben de kinderen kennis van: slaan, schaak, verdedigen tegen schaak en gedekt? (Lessen 6-11 en lessen Pas-op-de-plaats P2 en P3.)
- Zie je kinderen ruimtelijke aspecten in hun spel toepassen? Zie ook de lessen 13 en 14, waarin we dat extra hebben geoefend.

Passen de kinderen een aantal van deze aspecten nog onvoldoende toe, las dan extra lessen in om daarmee te oefenen.

Feedback geven

Als matopgaven niet goed gaan, beperk de feedback aan de kinderen niet alleen tot de regels van het mat: *Staat de Koning schaak? Kan ik er niets meer aan doen?*

Ook onvoldoende beheersing van de loop van de stukken en beperkte bordvisie kunnen (nog steeds) een oorzaak zijn van fouten.

- *Zie je dat de Dame naar alle velden rondom de Koning kijkt?*
Je kunt dat zichtbaar maken met rode magneten op het demobord. En laat de kinderen (indien nodig) puntjes zetten op de vluchtvelden rondom de Koning, waar de aanvallende stukken naar kijken.
- *En heb je gezien dat deze Loper op g2 het matveld b7 dekt?*
Lange zetten blijven nog steeds heel moeilijk.

Vanaf deze les gaan de kinderen ook een echte schaakpartij spelen. Reserveer voor die partij 20 tot 25 minuten.

Opbouw les 15

We bouwen de les stap voor stap op:

1. De regels van schaakmat. Opdracht 15.1.

2. Herkennen van eenvoudige matbeelden met de Dame. Opdrachten 15.2 en 15.3.
3. Toepassen van de regels en de matbeelden. Opdrachten 15.4 en 15.5.

In het werkboek hebben we de opdrachten ook op deze manier opgebouwd. Het heeft geen zin om de kinderen meteen 'mat in 1' opgaven te geven, als ze de matregels nog niet beheersen of nog nooit een matbeeld hebben gezien.

Programma

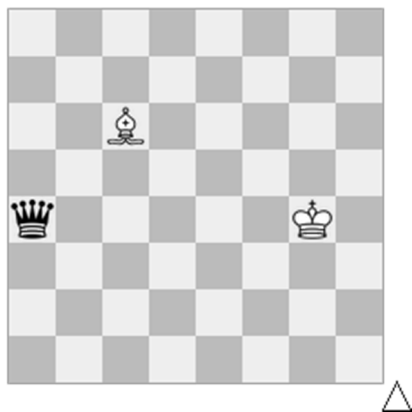
0-3 Opening

3-20 Instructie

De instructie is voor deze ene keer circa 15 minuten lang. Probeer het tot deze lengte te beperken. Je kunt de instructie ook in twee stukken knippen. Met halverwege opdracht 15.1 uit het werkboek als afwisseling.

Herhalen voorkennis: verdedigen tegen schaak

Herhaal in de vorm van een stelling op het demobord en enkele vragen aan de kinderen de 3 manieren van verdedigen tegen schaak: slaan, tussenplaatsen en weggaan.

Schrijf de 3 manieren van verdedigen op het bord.

Wat is schaakmat

V: Wie weet wat schaakmat is?

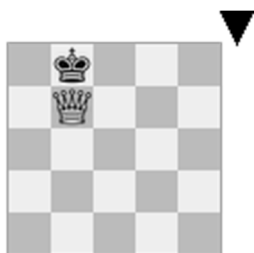
A: De Koning staat schaak en je kunt er niets meer tegen doen. Slaan, tussenplaatsen en weggaan helpen niet meer.

V: En wat is er dan aan de hand?

A: De partij is afgelopen. Sta je mat dan heb je verloren. Heb jij schaakmat gezet, dan heb je gewonnen.

Mat zetten is dus heel belangrijk. Mat kun je niet genoeg oefenen.

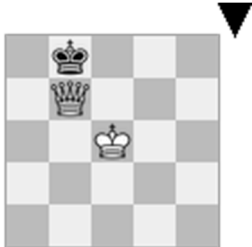
Geef aan dat mat en schaakmat hetzelfde betekenen.

V: Is dit mat?

A: Het is geen mat. Zwart staat wel schaak. Maar zwart kan de witte Dame slaan. De Dame kan niet in haar eentje mat zetten. Ze heeft hulp nodig. Je hebt minstens 2 stukken nodig die elkaar helpen.

In deze les laten we alleen eenvoudige matbeelden zien met ondersteunend mat van dichtbij. Met hulp van de tegenstander kun je natuurlijk wel met 1 stuk mat zetten. Maar dat is voor een latere les.

In deze stelling heeft de Dame hulp gekregen van de Koning.

V: Is dit mat? Waar moeten we op letten?

A: Zwart staat schaak (1). Zwart kan de witte Dame nu niet slaan (2). De witte Koning helpt de Dame. Zwart kan er ook geen stuk tussenplaatsen (3). En zwart heeft ook geen veilige velden voor zijn Koning (4).

V: Dus?

A: Schaakmat! Wit heeft gewonnen.

Wil je weten of het schaakmat is? Check dan steeds de volgende 4 punten:

1. Staat de Koning **schaak**? Ja! *Dit wordt vaak vergeten.*
2. Kun je het stuk dat schaak geeft, **slaan**? Nee! De Dame staat gedekt door de Koning.
3. Kun je een stuk tussen de Koning en het schaak zetten? Nee!
Dit noemen we **tussenplaatsen**.
4. Kun je met de Koning naar een veilig veld? Nee! Dit noemen we **weggaan**.

Dan is het schaakmat.

Schrijf deze 4 punten op het bord.

1. *Schaak?*
2. *Slaan?*
3. *Tussenplaatsen?*
4. *Weggaan?*

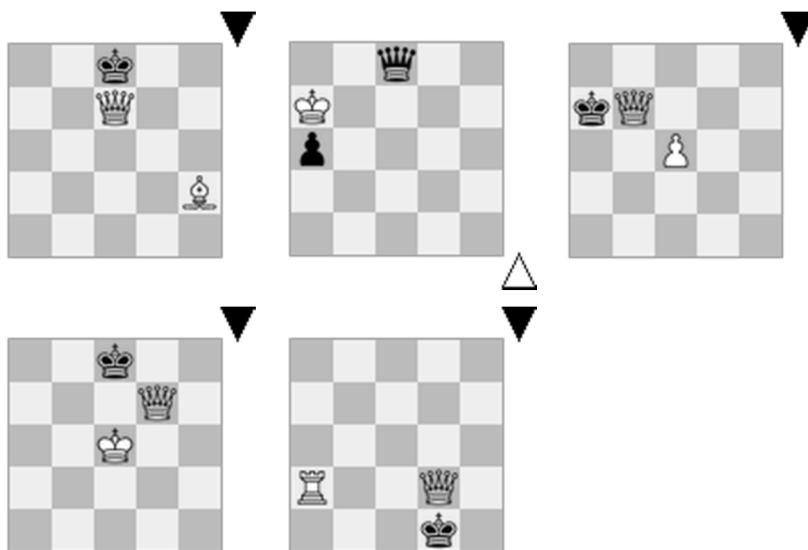
Dit rijtje, steeds ook in deze volgorde, gaan we de komende lessen in het hoofd van de kinderen prenten. Loop bij elk voorbeeld, bij elke opgave, elke keer als kinderen in een partij claimen dat het schaakmat is, consequent (tot vervelens toe) de vier punten van deze checklist langs. De kinderen moeten leren om deze vier punten na te lopen, elke keer dat ze denken dat het schaakmat is. Het is doodzonde als een kind onterecht opgeeft, omdat de tegenstander met veel overtuiging zegt dat het schaakmat is, terwijl de Koning niet eens schaak staat.

Op dit moment kun je opdracht 15.1 invoegen.

Als er tijd over is: behandel de volgende 5 voorbeelden. De vraag is steeds: is het schaakmat? Elk voorbeeld laat een elementair matbeeld zien met de Dame en een ondersteunend stuk. In 2 stellingen is het toch geen mat.

Laat steeds zien hoe de stukken elkaar helpen om mat te zetten. Niet alleen de Koning, maar

ook Loper, Toren, Paard en zelfs de pion kunnen de Dame helpen.

Samenvatting

Wanneer is het mat? Check steeds de volgende 4 punten:

1. Is het schaak? JA!
2. Kun je het stuk dat schaak geeft, slaan? NEE!
3. Kun je een stuk tussenplaatsen? NEE!
4. Kun je weggaan? NEE!

Wat gebeurt er als het mat is?

- Dan is de partij afgelopen.
- De speler die mat staat verliest.

20-35 Werkboek

Vandaag maken we de volgende opdrachten:

- Les 15: opdrachten 1, 2 en 3.
- De snellere kinderen kunnen doorgaan met opdrachten 4 en 5.

De toelichting op de opdrachten staat aan het einde van deze les.

Is er te weinig tijd om in de les alle opdrachten af te ronden, dan kunnen ze die thuis of in de volgende les afmaken.

Als extra tijd (bv training van 45 minuten)

Spel 19. De wolf en de 8 geitjes

<http://schakenopdebasisschool.nl/schaakspelletjes/spel-19-de-wolf-en-de-8-geitjes/>

Spel 21. Het Paard wil naar de overkant

<http://schakenopdebasisschool.nl/schaakspelletjes/spel-021-het-paard-wil-naar-de-overkant/>

Spel 23. Het Paard is ontsnapt

<http://schakenopdebasisschool.nl/schaakspelletjes/spel-023-het-paard-is-ontsnapt/>

Spel 24. Veilig inplaatsen

<http://schakenopdebasisschool.nl/schaakspelletjes/spel-024-veilig-inplaatsen/>

35-55 Schaakpartij

We spelen natuurlijk door totdat aan van de Koningen mat staat.

55-60 Opruimen, samenvatting, opdrachten voor thuis en afsluiten

Oefeningen voor thuis (optioneel):

- Afmaken opdrachten 15.1, 15.2 en 15.3.
- Maak opdrachten 15.4 en 15.5.
- Speel een echte schaakpartij.

Benadruk dat ze volgende week het werkboek weer moeten meenemen.

Toelichting opdrachten

Opdracht 15.1: Is het schaakmat?

Deze opdracht oefent de regels van het mat. De kinderen moeten in elke stelling nagaan of het mat is. Is het geen mat, dan moeten ze aangeven hoe ze kunnen verdedigen, door de juiste letter te omcirkelen: S = Slaan, T = Tussenplaatsen, W = Weggaan.

Opdracht 15.2: Mat in 1 zet.

In de voorbeeldkolom staan vijf matbeelden met de schaakgevende Dame en steeds een ander ondersteunend stuk. De matbeelden 1, 2, 4 en 5 zijn ook in de les getoond. De opgaven in deze opdracht leiden allemaal tot een van deze vijf matbeelden. Komen de kinderen er niet uit, dan kunnen ze dus spieken bij de voorbeelden.

Opdracht 15.3: Op welke stelling lijkt het schaakmat?

De kinderen moeten onderzoeken op welk matbeeld uit de voorbeeldkolom, het matbeeld van een opgave uit opdracht 15.2 lijkt. Ze kunnen dat aangeven door onder de opgave het juiste nummer te omcirkelen.

Deze extra vraag bij de opgaven van opdracht 15.2 zorgt ervoor dat de kinderen nog een keer heel precies naar de matbeelden moeten kijken.

Opdracht 15.4: Vind het mat. Zet het stuk op de juiste plek.

De kinderen moeten het stuk, dat naast het bord staat, op de juiste plek zetten om mat te geven. De matbeelden lijken allemaal op de 5 matbeelden uit opdracht 15.2. Wel staan er nu soms extra verdedigers bij. Opletten dus!

Meestal moet je het schaakgevende stuk inzetten (de jager); in 2 gevallen het ondersteunende stuk (de bewaker). In latere lessen gaan we deze begrippen gebruiken. Ik zou ze nu nog achterwege laten.

Opdracht 15.5: Schaakmat! Waar staat de zwarte Koning?

Er is steeds maar een veld waar de zwarte Koning schaakmat staat. Opnieuw met de ondertussen bekende matbeelden.